

Maruša Brozovič

Svetopisemske in ljudske osnove ter literarne oblike motiva Marije v slovenskem pesništvu med obema svetovnjima vojnama. Doktorska disertacija. Mentorica: Irena Avsenik Nabergoj. Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, 2019. XII + 369 str. <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=109698>

Okoliščine odločitve za temo. Po predhodnem preverjanju stanja raziskanosti motiva Marije v Svetem pismu ter v evropskem in slovenskem ljudskem izročilu, literaturi in drugih umetnostnih zvrsteh se je mentorica izr. prof. dr. Irena Avsenik Nabergoj prijavila na Javni razpis za izbor mentorjev novim mladim raziskovalcem za leto 2013 – razpis v letu 2012 – in izbrala delovni naslov predlagane tematike: »Svetopisemske, antropološke in umetniške osnove podobe Marije v slovenski književnosti 19. in 20. stoletja«. V prijavnih vlogi je na kratko predstavila raziskovalno tematiko, ob kateri bo potekalo usposabljanje mladega raziskovalca, potem pa po objavljenem razpisu za mlade raziskovalce izmed 11 kandidatov in kandidatke za mlado raziskovalko izbrala Marušo Brozovič ter ji predlagala delno zožitev predlaganega delovnega naslova disertacije. Kandidatka je predlog z veseljem sprejela in vpisala doktorski študij na Teološki fakulteti UL. 10. avgusta 2015 je na Teološko fakulteto UL poslala prijavo teme in dispozicijo doktorske disertacije. Senat Teološke fakultete je za oceno dispozicije imenoval komisijo v naslednji sestavi: prof. ddr. Stanko Gerjolj, izr. prof. dr. Marjetka Golež Kaučič in doc. dr. Miran Špelič. Univerzitetna komisija za doktorski študij UL je temo in dispozicijo doktorske disertacije odobrila na 36. seji 16. 5. 2017. Tematiko, tezo, cilje in izbiro najustrežnejše metode za izdelavo disertacije sta mentorica in avtorica disertacije preverjali ob upoštevanju dejstva, da podoba Marije v slovenski literaturi doslej še nikoli ni bila sistematično raziskana. Ko je kandidatka na začetku leta 2019 disertacijo končala in oddala, je bila za oceno disertacije potrjena komisija, ki je ocenila že dispozicijo. Ocenjevalci so disertacijo ocenili zelo dobro.

Teza in viri. Ključnega pomena je bilo vprašanje vloge temeljnih virov za razvoj motiva Marije v slovenski literaturi – se pravi Svetega pisma, zgodnjega krščanstva, zgodovine krščanske teologije, ljudske tradicije in evropske literature. Osnovni problem, s katerim se srečujemo pri analizi virov posameznih obdobij, je ugotavljanje razmerja med svetopisemsko teološko osnovo podobe Marije kot Božje matere in obenem njeno vlogo žene in matere v vsakdanjem življenju, v družbenih ureditvah ter upodobitvah žene v religiozni in svetni sferi kulturne ustvarjalnosti.

Marija je oseba, a hkrati posebej vse duhovne lastnosti človeškega življenja. Naloga torej v obeh razsežnostih pomeni metodološki izziv, njena izvirnost pa se kaže v načinu iskanja izraznih sredstev za izražanje vsebin, prepletenih z dojemanjem in izražanjem materinskih čustev. Gre za razmerje med resničnostjo in podobo, med zemeljskim in transcendentnim. Vidna vloga Marije v slovenski kulturi sama po sebi kliče po ugotavljanju, kakšno je razmerje med zgodovinsko in bivanjsko osnovo Marijinega lika ter na kakšen način so izbrani vidiki lika Marije povezani s svetopisemskimi viri, z versko in teološko tradicijo ter z antropološkimi izkušnjami, ki se močno odražajo v ljudskih pesmih in novejši umetni poeziji.

Evropski kontekst v iskanju raziskovalne metode. Podoba Marije se je v evropskem ljudskem izročilu, literaturi in umetnosti skozi stoletja oblikovala precej enotno, zato se kandidatka v iskanju ustreznih pristopov k raziskovanju, raziskovalne metode in pomenskih razsežnosti motiva Marije v izbrani slovenski literaturi najbolj zanesljivo opira na že preverjene študije raziskovalcev in raziskovalk tako slovenskega kot tudi širšega evropskega prostora. V doktorski disertaciji uporablja interdisciplinarni ali multidisciplinarni pristop s povezovanjem metod teologije, folkloristike in literarne vede. Hkrati uporablja tako metodo intertekstualnosti kot metodo natančnega branja (close reading method), ki se je v zadnjih letih močno uveljavila tudi v raziskavah bogatih estetskih razsežnosti svetopisemske poezije (v Psalmih, modrostni in preroški poeziji, v poeziji, vključeni v svetopisemske pripovedi, idr.); pri tem upošteva ne le notranji besedilni, temveč tudi zgodovinski in družbeni kontekst izbranih besedil. Z rabo termina »natančno branje« povezujemo formalistično gibanje v literarni estetiki sredi 20. stoletja, znano kot nova kritika.

Struktura disertacije. Iskanje ustreznega odgovora na ključno vprašanje, kateri so temeljni viri razvoja motiva Marije v slovenski literaturi, je narekovalo strukturo doktorske disertacije: uvod, dva obsežna vsebinska dela, sklep, dvojezični povzetek in seznam referenc. Prvi del z naslovom »Podoba Marije v Svetem pismu, zgodnji tradiciji in ljudskem izročilu« je teološki in z obravnavo marioloških tem predstavlja nujno osnovo za medbesedilno natančno branje literarnih besedil v drugem delu z naslovom »Motiv Marije v slovenskem pesništvu med obema svetovnjima vojnama«. V obsežnem okviru slovenske in evropske literature se avtorica doktorske disertacije v drugem delu omejuje na obdobje književnosti med obema svetovnjima vojnama in pri tem posveča posebno pozornost nekaterim prezrtim ter premalo obravnavanim avtoricam in avtorjem. Temeljna vprašanja preverja ob analizi poezije izbranih pesnikov in pesnic: Antona Vodnika, Srečka Kosovela, Mirana Jarca in m. Elizabete Kremžar. Posamezne pesmi z marijanskim motivom analizira še v okviru opusa Edvarda Kocbeka, Boža in Vitala Voduška, Alojza Gradnika, Jožeta Pogačnika, Ivana Čampe, Mare Lamut, Ljubke Šorli in Ane Gale. V analizi posameznih pesmi posebno pozornost posveča merilom ugotavljanja, kakšno je medsebojno razmerje med odvisnostjo od tradicije in močjo pesniške ustvarjalnosti pri posameznih avtorjih in avtoricah.

Dosežki in perspektive. Doktorska disertacija je zaokrožena celota, ki je nastala ob zavedanju o pomembnosti Marijine podobe za slovenski kulturni prostor. Pri naša pomembna spoznanja o razvoju in transformacijah Marijinega motiva tako

v literaturi kot tudi v teologiji, patristiki in folkloristiki ter jih povezuje v sklenjeno celoto na primeru slovenske poezije med obema svetovnima vojnama. Pomemben rezultat raziskave je ugotovitev, da je v raziskovanju slovenske literature treba upoštevati dejavnik interakcije med tradicijo in inovacijo, ki pa je le redko v nasprotju s tradicijo – tako na vsebinski kot na oblikovni ravni. Z literarno analizo, ki vključuje metodo natančnega branja, je avtorica lahko predstavila interakcijo med tradicijo in inovacijo na teološko-religiozni in umetnostno-estetski ravni. V disertaciji je pokazala, kako motiv Marije pri posameznih literarnih avtoricah in avtorjih prehaja iz izvorno svetopisemske podobe Marije, obogatene s tradicionalno teološko razlago in ljudskim verovanjem, v individualizirano razumevanje njenega lika, podobe in vloge v življenju ljudi. Pomemben dosežek disertacije je tudi sklepna ocena o možnostih nadaljnjih perspektiv pri raziskovanju motiva Marije v širšem slovenskem in evropskem kontekstu. Ker so ugotovitve prvega dela disertacije lahko splošno veljavna podlaga za analizo ljudskega izročila in literature katerega koli obdobja ali literarne zvrsti, daje disertacija temeljno usmeritev za iskanje možnih perspektiv v nadaljnjih raziskavah slovenskega ljudskega izročila in književnosti v evropskem kontekstu.

Sklep. Avtorica disertacije je pri obravnavi zahtevne tematike pokazala osebno zavzetost, strokovno zrelost, raziskovalno širino in duhovno poglobljenost. Za odlično opravljeno delo ji kot mentorica iskreno čestitam.

Irena Avsenik Nabergoj